

Teglværksliv i Esbjerg i 1890'erne

Nogle erindringer af Søren Vasegaard

Ved John T. Lauridsen

I forbindelse med en undersøgelse af teglværksindustrien i Esbjerg er jeg stødt på nogle erindringer af journalist og redaktør Søren Vasegaard, som på ret enestående vis belyser emnet set gennem en arbejders øjne. Som Vasegaard selv skriver, har han villet yde sin sten til mosaikbilledet af Vestkystens Hovedstad, og det gør han i høj grad, mest når det gælder selve teglværksarbejdet og i mindre grad om Esbjerg i øvrigt. Der er ikke tvivl om, at han er den eneste fra den personkreds, han omtaler, som kan tænkes at have ført de oplevelser i pennen, som han har gjort. Det giver dem deres særlige værdi. Desuden er de skrevet med en friskhed, der stadig gør dem læseværdige.

Søren Vasegaard blev født 1871 i Klejtrup Sogn sydvest for Hobro, som søn af gårdejer, senere husmand Jens Sørensen og hustru Ane Kirstine Nielsen¹. Fra beskedne kår og med læselyst og trang til kundskaberhvervelse måtte han i etaper tilegne sig dannelse og uddannelse. Efter bl.a. en tid som tjenestekarl fik han i 1891 råd til et ophold på Vallekilde Højskole, hvorefter han aftjente sin værnepligt. Derpå søgte han påny et arbejde for at spare op til et ophold på Askov Højskole. Det arbejde førte ham i 1896 til Esbjerg, som han selv fortæller nærmere om i det følgende. Til Askov Højskole kom han også derefter som ønsket, før han selv blev lærer på Frederiksborg Højskole 1898-1900 og derpå tog statens etårige lærerkursus. Siden var han i mange år journalist og redaktør

ved forskellige blade. Sideløbende kastede han sig blandt meget andet og mest betydende over Blicher-studier og skrev en række lokalhistoriske arbejder, sidst og størst var Hobros nyere historie fra 1941, som fremkom posthumt i oktober 1941 nogle måneder efter hans død.²

Søren Vasegaard kom til Esbjerg i et år, hvor der var voldsomt boom i byggeriet. Det var lige i slutningen af den såkaldte amerikanske periode. Teglværkerne havde særdeles kronede dage, og netop i begyndelsen af 1896, havde de største af dem skiftet ejere, bl.a. Karl Laursens teglværker, der var blevet overtaget af et konsortium for den uhyre sum af 350.000 kr. og omdannet til aktieselskab. Undtaget fra denne handel var kun et ældre teglværk ved stranden, som Laursen overlod sønnen Laurits M. Laurisen².

Vasegaard fortæller, at han fik ansættelse hos den gamle Laursen ved Aktieselskabet Laursens Teglværker fra 1. april, og at produktionen gik i gang i maj. Det benyttede produktionsanlæg var, som det fremgår af erindringerne, helt nyt og havde nogle indkøringsvanskeligheder. Det nye anlæg til indvinding og rensning af leret var en del af konsortiets bestræbelser på at udvide produktionskapaciteten. Imidlertid viser den beskrivelse, som Vasegaard giver af både produktionsanlæggets omfang og arbejdsjakkets størrelse - den er ret beskeden - også, at der alene er tale om en arbejdsenhed ved en enkelt af lergravene under A/S Laursens Tegl-

værker udelukkende beskæftiget med udgravning, rensning og formning af leret. Den videre proces efter stenenes opstilling til tørring, havde dette sjak intet med at gøre. Det var andre, der placerede de tørrede sten i ovnen, forestod brændingen under teglmesterens nøje opsyn og sidst udtog stenene efter brænding og afkøling. Som det fremgår af kort og tegninger over teglværkerne fra 1901 og senere, da de er overtaget af Thorvald Møller & Co, var der flere ovne og lergrave i gang uafhængigt af hinanden. Det er bemærkelsesværdigt, at Vasegaard ikke omtaler de øvrige arbejdsjak. Han omtaler heller ikke anvendelsen af udenlandsk arbejdskraft, som var et strids spørgsmål i de år. Det kan ganske enkelt skyldes, at han og arbejdskammeraterne ingen omgang havde med dem, og heller ikke fik tid dertil i fritiden.

Med en dagsproduktion på ca. 34.000 sten i sæsonen i 1895 har arbejdsstyrken næppe været mindre end 50 mand ved Laursens teglværker. Den må endda have været endnu større ved udvidelsen året efter. Dertil kommer, at der var flere teglværker i området, så Vasegaard og hans sjak under værkbestyrer, teglmester Andersen har kun været en lille flok i Esbjergs største industrigren i disse år. De fleste af dem har boet i området omkring teglværkerne. Nogle på pensionat, som Vasegaard, andre med eller uden familie i boliger tilhørende teglværkerne. Arbejdets karakter af sæsonarbejde indebar, at arbejdsstyrken var delt mellem dem, der søgte væk uden for sæsonen og dem, der blev boende og prøvede at klare sig med anden beskæftigelse, til der blev arbejde på teglværkerne næste forår igen.

Der var to typer ansættelse ved teglværkerne. Der var for det første sæsonansættelsen for en fast forud aftalt løn. Denne ansættelsesform blev typisk brugt for de udenlandske arbejds-

sjak, hvis formænd kom tilrejsende alene og aftalte vilkårene på hele sjakkets vegne, før resten kom til. Denne ansættelsesform er givetvis også brugt for danske arbejdere, men blev trængt tilbage i takt med fagforeningens fremtrængen. For det andet var der daglejer- eller time-lønsansættelsen, der ikke indebar nogen sikkerhed for beskæftigelsen – det var fra dag til dag – men på den anden side sikrede en bestemt timebetaling. Under en højkonjunktur med stærk mangel på arbejdskraft, har det været en fordel med ansættelse på daglejerbasis. Det ville kunne give lønninger langt ud over den med fagforeningens aftale tarif. Omvendt måtte fagforeningen kæmpe for tariffen under lavkonjunkturer.

Vasegaard havde en konservativ baggrund og var selv af konservativ indstilling. Han var aktiv i Landsforeningen Den Personlige Friheds Værn og redigerede fra 1927 til sin død tidsskriftet Sund Sans. Tidsskrift mod Tvangsstyre, for Personlig Frihed. Det kan have påvirket hans erindringer og syn på teglværkslivet, ikke mindst idealiseringen af teglværksmesteren og den manglende forståelse for betydningen af fagforeningsarbejdet. Sidstnævnte ses kun isoleret ud fra en enkelt sommers særligt gunstige muligheder. På den anden side viser han forståelse for enkeltindividet, først og fremmest mennesket, fyrbøder Olsen bag de ydre, næsten karikerede træk af denne ensomme skikkelse.

Byggeriet i Esbjerg stagnerede kraftigt i 1897 og de følgende år med det resultat, at teglværkskonsortierne krakkede. Det gjaldt også konsortiet bag Laursens teglværker. Produktionen kom til at ligge stille. Laursens teglværker blev i januar 1901 købt på auktion af Thorvald Møller & Co. Familien Laursen blev dog ikke berørt deraf. Karl Laursen havde fået solgt på det rette tidspunkt, og sønnen Laurits skilte sig

af med sit teglværk i Esbjerg i 1897 for at starte på en frisk på Fyn. På den måde nåede Søren Vasegaard kun lige at opleve en af de mest betydende teglværksfamilier og teglværkskonsortier under det største boom, erhvervet havde oplevet i Esbjerg. Det afspejler sig også i lønforholdene. Den af Vasegaard omtalte timeløn er så høj, at vi skal hen til tiden efter Første Verdenskrig for at finde et lignende niveau. Året efter ville alt have været anderledes, også lønniveauet. Vasegaard kom og rejste igen i tide med det formål, han havde. Han ville have haft anderledes brug for fagforeningen, hvis han var dukket op i Esbjerg en sæson eller to senere. Det gik raskt i Esbjerg i de år – uanset om det var op eller ned.

Erindringerne har tidligere været trykt som artikelserie i den erklærede antisocialistiske avis, *Tiderne. Esbjerg-Posten* 1928-29 med titlen »Teglværksliv i Esbjerg i forrige Aarhundrede«. De gengives uændret med tilføjelse af forklarende noter og sproglige moderniseringer.

Teglværksliv i Esbjerg

Da jeg for to-tre år siden genså Esbjerg efter omtrent 30 års forløb, var det første indtryk, at jeg vist aldrig havde været i denne by før. Banegården lignede jo aldeles ikke den lille lave, snavsede bygning, jeg kendte den gang, og det hele billede af dens omgivelser var mig ganske ukendt.

Først da jeg fandt Kongensgade, Torvet og dets omgivelser, fik jeg synlige beviser på, at jeg havde været her før. Nå – den forandring og udvikling er der mange andre, der bedre kan fortælle om, og jeg anfører derfor også dette som vidnesbyrd om, at der i os fremmedes bevidsthed er sket store omskiftelser.

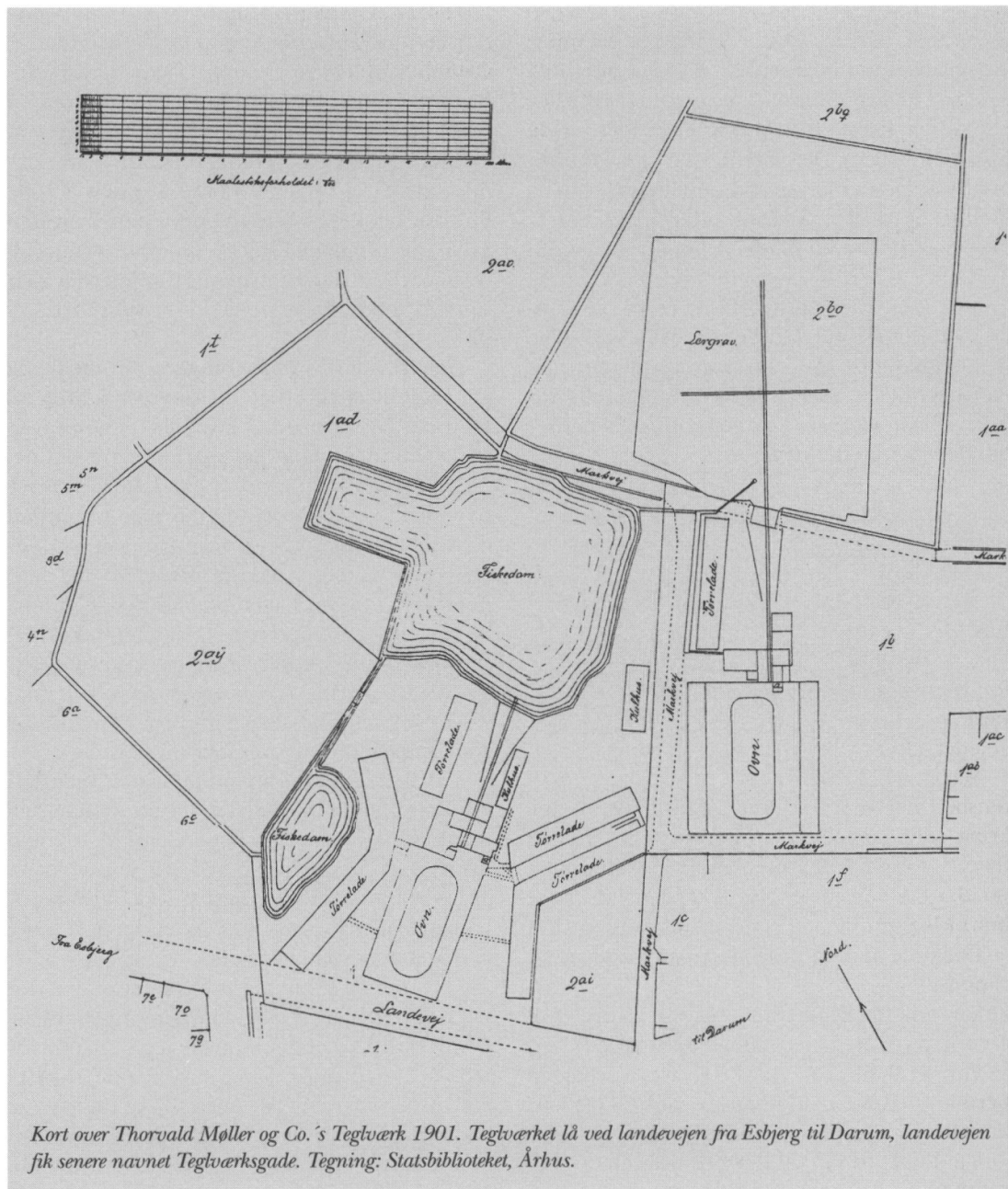
Hvad der muligvis kan interessere en og anden af »Tiderne«s læsere er nogle spredte beskudne minder fra en enkelt side af Esbjergs historie fra slutningen af forrige århundrede. I hvert fald har jeg et lille bidrag til belysning af en kulturperiode i byens og forsåvidt også i landets udvikling. Og da jeg måske er den eneste, der kan tænkes at føre det i pennen, som den kreds, jeg tilhørte i Esbjerg, oplevede i hin Tid, så er det ikke så helt urimeligt, at jeg yder min sten til mosaikbilledet af Vestkystens Hovedstad.

Det var måske i første omgang et tilfælde, at jeg kom til at tilbringe en sommer i Esbjerg, men der ligger nu dog en hel sammenhængende kilde af årsager bag ved, nemlig følgende:

Jeg havde i 1890'ernes begyndelse været elev på Vallekilde Højskole, og der været sammen med de to esbjergske brødre Laursen, sønner af teglværksejeren ved stranden syd for havnen.⁴ Den ene var baker, og ham ved jeg nu ikke nærmere om, den anden var gået ind i faderens forretning og driver nu de store teglværker ved Stenstrup på Fyn og er – som bekendt – senere blevet landstingsmand og formand for Teglværksejernes Organisation i Danmark.⁵

Vi havde ikke set hinanden, siden vi forlod højskolen, men da jeg efter et års soldatertjeneste i København blev permitteret og trængte til at få et arbejde, hvorved jeg kunne tjene penge for at få råd til at læse videre, skrev jeg til Lauritz Laursen og spurgte ham, om jeg kunne få noget at bestille i Esbjerg.

Formodentlig har jeg hørt noget om, at der var noget at gøre i den den gang hurtigt voksende by. I Vardeegnen havde jeg et par år før arbejdet med mergel- og jordarbejde, og der har man velsagtens talt om Esbjerg, og jeg var både fra mergelgraven og hjemme fra så vant med hårdt arbejde, at et teglværk ikke skræmte mig.

Kort over Thorvald Møller og Co.'s Teglværk 1901. Teglværket lå ved landevejen fra Esbjerg til Darum, landevejen fik senere navnet Teglværksgade. Tegning: Statsbiblioteket, Århus.

Laursen må have svaret imødekommende. Jeg husker ikke de nærmere omstændigheder derved, men sikkert er det, at jeg i april 1896 stillede i Esbjerg og fik midlertidigt arbejde hos den gamle Laursen ved forskelligt, medens jeg ventede på at komme i gang ved aktieselskabet Laursens Teglværker, der, såvidt jeg husker, skulle begynde murstensproduktionen fra 1. maj.

Imidlertid var jeg bleven indkvarteret i et lille rum i et hus, der lå oppe i byen i en af de påbegyndte gader, som nu er ganske ukendelig. Manden, jeg boede hos for nogle kroner om måneden, var naturligvis ligesom jeg tilflyttet byen. Han havde slået sig paa fabrikation af kobindsler, som han sad og lavede ved egen kraft. Jeg har forgæves søgt at finde det lille hus, men der er slet ikke noget, der ligner det. Og omgivelserne, som dengang var golde sandmarker, er jo ligeledes helt...⁶

Mit spisekvarter havde jeg fundet i et andet hus, som lå tæt ved det nye teglværk. Her havde en mand og hans kone oprettet et pensionat for arbejdere. Hvem han var, og hvorfra han var kommen, anede vi intet om, men at han ligeledes var tilflyttet byen, er en selvfølge.

Manden vartede selv op ved middags- og aftensbordet, og jeg ser ham endnu vimse omkring i den lille stue, medens han idelig benyttede sit yndlingsudtryk, der den gang vistnok var almindelig anvendt i byen: »Rask skal det gå her i Esbjerg«

Det gik også rask for ham med at servere, og vi pensionærer havde ofte indtryk af, at han ikke var uden interesse i, at vi ogsaa indrettede os efter hans valgsprog, når vi sad ved bordet.

Forøvrigt virrede det med rygter og sandfærdige beretninger om, hvor rask det gik på næsten alle områder i 1890'ernes Esbjerg.

Det svimlede for de fleste af os, der var indrettet på at tjene vore penge ved 12-timers dag-

ligt arbejde på teglværket, at høre om, hvorledes der tjentes penge ved handel med grunde oppe i byen. Rygterne gik, at der var dem, der tjente tusinder af kroner på en dag ved at sælge de grunde, de havde købt dagen før, med en kroners fortjeneste pr. kvadratalen.

Medens ingen af os jævne arbejdere kunde kontrollere, hvad der var sandt, og hvad der var snak i disse rygter, så kan det ikke nægtes, at alene rygterne bidrog til at bestyrke os i forestillingen om, at vi var kommen til den rigtige by. Det var omtrent som at blive flyttet til Amerika, hvor der efter sigende ogsaa var umådelig fart i det hele, og hvor der nok ogsaa skød byer i vejret på samme måde som i Esbjerg - blot efter meget større målestok.

Og vores geskæftige pensionatsvært forsøgte da heller ikke at forsyne os med sandfærdige efterretninger om grundspekulationerne på torvet - der meget mindede ham om New Yorks børs, måske havde han været i Amerika - og denne hastighed i pengeomløbet var jo en ny bekræftelse på rigtigheden af hans valgsprog om, at det skulle gå rask i Esbjerg.

Fra begyndelsen af maj begyndte jeg så på Aktieselskabet Laursens Teglværker.

Der havde været - og var da forresten stadig - en hel del kludder med maskinerne, som møntørerne havde arbejdet med opstilling af i længere tid.

Skønt jeg ikke var nærmere inde i teglværksmaskiners konstruktion på dette tidspunkt, kan jeg ikke nægte mig en kort beskrivelse af dette anlæg - hvad der nu forresten ogsaa er nødvendigt til forståelse af det daglige liv og dets genvordigheder på teglværket.

Vest for lergraven var maskinhuset anbragt. Heri var anbragt en platform oppe under taget nærmest dampkedlen, og fra lergraven blev tøvognen med leret trukket op på platformen ved hjælp af et ståltrådstov, som ved dampkraft

vikledes om en bom, når vognen var for opgående. På platformen tippedes leret af, og derefter rutschede vognen ned i graven ved sin egen vægt, idet dog farten reguleredes ved en bremse på bommen.

Dette første stadium voldte som regel slet ingen kvaler ud over, at tipvognen somme tider løb af sporet ned i graven, fordi det var gået alt for hurtigt med at befæste skinnerne på svellerne. De to mand i graven lærte dog efterhånden at give sig tid til at lægge sporet ordentligt, så den slags uheld blev sjældnere.

Værre var det derimod med det næste stadium, som bestod i forælterens behandling af leret. Denne forælter var anbragt under et hul i platformen og bestod af to svære stålbomme, der var forsynet med stumpe tænder, som greb ind i hinanden, når de ved hjælp af tandhjul drejede mod hinanden, de løb altså i modsat retning. Meningen var, at de skulle knuse eller ælte leret, inden det på et bredt glidende bånd førtes videre over til den næste maskine, hvor en stålsnegl først æltede det igennem og derefter skød det ud gennem en tud af stenens længde og bredde. Den æltede lerkage blev så skåret itu af et apparat, hvori ståltråde med bestemte afstande afgjorde stenens tykkelse.

Forælteren blev imidlertid teglværkets smertensbarn. Sagen var den, at leret i graven var rigeligt blandet med småsten, og selv om gravfolkene gjorde sig umage med at pille de største fra, så blev der alligevel mere end nok tilbage til at lave ulykker.

Flintesten tog forælteren med glans. De to tykke, tandbesatte stålbomme knasede dem mellem tænderne, som når børn spiser bolsjer, men hændte det, at sten af mere hårdt stof slap ned mellem bommen, skete et af to: enten gik maskinen i stå, idet remmen, der gennem remskiven drev tandhjulene rundt, sprang af, eller også at der sprang en kam af et tandhjul.

I begge tilfælde gik hele maskineriet i stå, og for at komme i gang igen måtte vi ned og dreje remskiven baglæns for at få den altfor hårde nød pillet ud af forælterens tænder, hvad der tog tid, fordi vi skulle have leret øset op af tragten først. Sprang der derimod et tandhjul, så kunne vi ikke komme videre, inden et nyt var skaffet til veje.

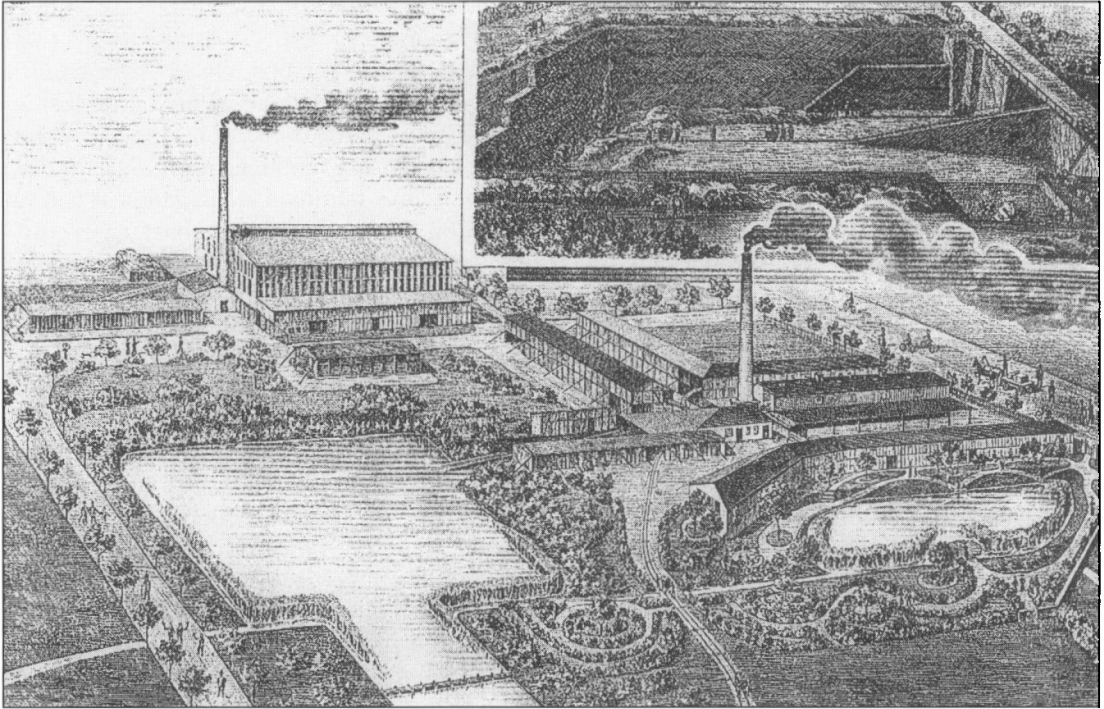
Det siger sig selv, at denne forælter satte værkbestyreren mange grå hår i hovedet, inden det ved et tilfælde blev opdaget, at man helt kunne undvære den. Ved en bestemt lejlighed viste det sig nemlig, at stålsneglen i formmaskinen kunne besørge æltningen tilstrækkelig uden forælterens hjælp, og da alle de mange småsten truede med helt at slå bunden væk under det esbjergensiske raskhedsvalgspil, så besluttede bestyreren at suspendere den oprindelige tyggeproces og lade leret gå direkte fra platformen over i formerens gab. Det blev så manden på platformen, som fik ansvaret for den nogenlunde jævne fordeling af leret på den roterende båndelevator.

Ganske vist flyttedes kvalerne i nogen grad over på formmaskinens afskæreepparat, idet ståltråden nu slap med i lermassen utyggede, men så kunne dog skaden repareres uden større ophold.

Hovedårsagen til kalamiteten var jo den, at leret ikke var, som den skulde være, men den fejl kunne man ikke fjerne.

Endnu må jeg i denne forbindelse omtale en anden vanskelighed, som voldte os talrige kvaler. Den stammede fra den omstændighed, at leret i graven var uensartet i hårdhed og tørhed. Enkelte steder havde grundvand eller regnvand gjort det blødt som vælling, medens det andre steder var fast og næsten hårdt.

Nu fik ganske vist de to mænd nede i graven pålæg om at blande hårdt og blødt, så det var mulighed for at få nogenlunde ensartet masse

Prospektkort over Thorvald Møller og Co.'s teglværk fra årene efter 1901. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

ud af formtuden. Men et er et pålæg, et andet muligheden for at gennemføre det i praksis. For hvis det havde regnet - hvad hyppigt skete den sommer - så var det ugørligt at fremskaffe en passende blanding, uden at mændene skulle køre rundt nede i graven med vognen og samle sammen fra forskellige steder. Og så kunne de ikke holde maskinen ved lige.

Det hændte derfor, at platformen var helt begravet under flere vognlæs, inden der blev så meget forskelligt at vælge imellem, at manden her kunne fremskaffe en passende blanding. Sneglen i formmaskinen forlangte nemlig ubønhørligt en vis regelmæssig fordeling af vælling og tørmad for at den kunne afgive en jævnt-æltet masse, som kunne skæres over og

flyttes fra afskærerbordet, uden at stenene gik ud af facon.

Under disse vilkår arbejdede vi fra maj til ind i oktober, da vejret gjorde det umuligt at fortsætte.

Efter den foregående redegørelse for arbejds væsen er det rimeligt at præsentere de personer, som havde med arbejdet at gøre. Først må jeg - som naturligt er - nævne bestyrelsen, som vi kun kendte ved efternavnet Andersen. Hvem han var, og hvorfra han var, er der sikkert ingen af os som vidste eller bekymrede os om.⁷ I min erindring lyder hans stemme endnu fynsk, vestjyde var han i al fald ikke; thi han sagde jeg, mens alle vi andre - på en enkelt undtagelse - sagde a.

Jeg bevarer Andersen i min erindring som idealet af en arbejdsgiver. Han var altid i godt humør, også når han var flintrende rasende over de kvaler, som leret og forælteren afstedkom. Han var altid fyr og flamme og forstod at sætte fart i alle os andre uden at være ubehagelig imod os.

Det var ikke morsomt at være Andersen og have ansvaret for værkets produktion under disse omstændigheder. Sagen er, at vi allesammen arbejdede på dagløn, og vi kunne forsåvidt være ligeglade, enten vi kørte eller holdt stille, medens de idelige standsninger i virkeligheden stred imod hans interesse, selv om han var uskyldig i dem. Men endnu den gang var det for en væsentlig del en samvittighedssag at levere arbejde for pengene, og under Andersens kommando kendte værket ikke til mislyd mellem arbejderne.

Jeg må dernæst omtale værkets anden person, som vi kun kendte ved efternavn, nemlig fyrbøder Olsen, der var den ovenfor nævnte undtagelse med hensyn til 1. persons personlige stedord.

Hvor Olsen ikke havde været på jordkloden ville vistnok være lettere at sige end at opremse, hvor han havde været. Han pralede i al fald af, at han havde haft kærester rundt om på jordkloden af alle mulige kulører, og det skyldtes nærmest den omstændighed, at han havde været fyrbøder i den amerikanske marine, af hvilken årsag han naturligvis talte engelsk som en indfødt.

Men han havde ikke glemt sit danske modersmål, og i særdeleshed var han noget nær ekspert i vort sprogs eder. Jeg skal ikke forsøge at gengive det blomstersprog, han kunne flette af den slags, når forælteren havde fået en hård sten mellem tænderne, så remmen sprang af, og han sammen med alle vi andre måtte ned og dreje remskiven baglæns. Men der havde været

studiestof i Olsens tale for forskere på vulgærsprogets område.

Alt dette var nu blot Olsens ydre fremtoning, som dem der blot en gang havde fået lov at se bag kulisserne den ensomme mands tilværelse, hurtigt forsonede sig med, ligesom det efterhånden virkede ret selvfølgelig, at han var så kraftig i sine ytringsformer. Det var en utrolig række af flasker, der markerede Olsens ølforbrug på en rigtig varm sommerdag - uden at nogen kunne mærke den mindste smule forøgede slinger i hans vuggende sømandsgang. Og var der nogen, der aldrig forsøgte at være på pletten, så var det Olsen! Hans ydre humør var ligeså usvigelig og kraftig.

Hvorfra Olsen kom, hvorfor han var kommet til Esbjerg, hvor han gik hen og senere er havnet - intet af dette kan jeg svare på. Man skulle heller ikke fristes til at spørge ham om noget, der ikke kom andre ved.

Adskillige år senere traf jeg ham som fyrbøder på en af damperne mellem Kalundborg og Aarhus (det var før, Statsbanerne overtog færgefarten). Siden har jeg ikke set ham. Men jeg kan endnu tydeligt se ham for mig, hans runde, rødglinsende, sværtede ansigt, hans poliske smilende øjne og hans hængende kraftige overskæg. Og ikke mindst hans hårede, muskuløse arme med tatoveringer neden for de opsmøgede ærmer.

Han var en god kammerat. Men han havde intet til overs for dem, der ville komme let om ved arbejdet.

Resten af folkene kendtes og tiltaltes kun ved fornavn: Mads og Jens Peter i graven, to meget forskellige mennesketyper, men begge lige ærlige og redelige vestjyske slidere, den første tung, den sidste let i vendingen. Kristian - en østjydsk bondesøn, kendelig på sit mål - passede afskærerapparatet og havde sit hyre med de småsten, som sprængte ståltrådene. Ja-

Aktiebrev fra et konkurrerende teglværk 1896. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

cob, der med sine lange fingre, som han kunne bøje utroligt langt bagover, egnede sig fortrinligt til at tage de afskårne bløde lersten lempeligt af brættet med flade hænder og sætte dem på trillebøren, hvorpå de blev kørt til tørreladen. Martin, som var specialist i at betjene ringovnen, og hvis mål også røbede østjyden. Og endelig bør jeg for en fuldstændigheds skyld notere undertegnede himmelrænding, hvis opgave i sammenspillet oprindelig var at fodre forælderens med leret på platformen, men senere, da den gik ud af spillet, fordele leret på det ustandseligt glidende transportbånd. Desuden skulle jeg besørge tipvognene halet op på platformen, men når Olsen var ledig, kom han ger-

ne op og besøgede det for mig. Så kammeratligt kunne de forskellige fag arbejde sammen den gang. Bortset fra den ene gang, jeg løb på Olsen, har jeg kun truffet Jakob et par gange senere. Han var havnet i København og var isolator ved et større isolationsfirma. Ellers har de 30 år skilt os grundigt fra hinanden. Og nu kunde vi vel slet ikke kende hinanden, hvis vi tilfældigt mødtes.

Det var hårdt arbejde den sommer. Jeg husker, at jeg bogstavelig talt sled tre skovle op til skafet på, den post, hvor jeg stod.

Og da platformen som nævnt var lige ved siden af den indmurede dampkedel og desuden tæt op under det tjærede paptag, så vil man forstå, at der i solskin ikke var brug for flere klude på kroppen end netop nødvendigheden krævede.

Vi begyndte kl. 5 om morgenen, havde midtspause fra 12 til 1½ og fortsatte så til 8 aften med ½ times eftermiddagshvil. Dog måtte arbejdstiden jo noget indskrænkes hen på efter sommeren, når dagene blev kortere, og Mads og Jens Peter ikke kunne se nede i graven.

Men når så dagen var endt, og Olsen havde pebet fyraften ind, så løb vi unge mennesker alt, hvad remmer og tøj kunne holde, ned til stranden for at komme i vandet - vel at mærke, hvis ikke ebbe havde trukket havet til sig. Og når vi så havde fået dagens sved skyllet af os og bagefter havde fået vores aftensmad i pensionatet, så havde vi kun et mål at stile efter: natelejet. Thi den næste morgen skulle vi være på pletten igen kl. 5. Det var en såre enkel og usammensat tilværelse, vi førte. Vi havde ingen overflødig fritid at spekulere på anvendelsen af.

Hvad tjente vi så på disse lange arbejdsdage? Ja, for mit vedkommende havde jeg 50 øre i timen - altså på egen kost. Det blev 6 kr. om dagen i fuld arbejdstid i de lange sommerdage.

Mange syntes den gang, det var en kæmpe-dagsløn, og det kan jo ikke nægtes, at det var mere end de fleste fik for almindeligt daglejer-arbejde.⁸

Hen på sommeren fik vi bud fra den endnu spæde Arbejdsmændenes Fagforening med anmodning om at melde os ind i den.⁹ Vi drøftede, hvad vi skulle gøre, og der var ingen begejstring fra nogens side for at efterkomme anmodningen. Vi frygtede alle for, at det ville betyde, at vi ikke fik lov at arbejde, som vi ønskede, og at det derfor blot ville resultere i, at vor fortjeneste blev forringet.¹⁰

Alligevel fulgtes vi ad ind til byen en aften og meldte os og betalte et kontingent. Men så hørte vi ikke mere om den sag, og det hele problem faldt jo også bort, da efteråret kom, og værket måtte standse på grund af uafsladeligt regnvejr.

Så sagde vi hinanden farvel og tak for godt kammeratskab. Vi tog også en hjertelig afsked med Andersen, og jeg tror bestemt, han indbød os til at besøge sig, når vi igen kom til Esbjerg. Tredive år senere har jeg spurgt efter ham, men fandt ingen, der kendte ham. Hvis disse linier skulle komme ham for øje, så bringer de ham herved en hilsen med tak for den sommers teglværksliv i Esbjerg. Det samme gælder for resten af mine arbejdskammerater.

Noter

1. Vasegaards døbenavn var Søren Sørensen, men i 1918 tog han navneforandring til Søren Vasegaard.
2. C. Klitgaards indledning i Hobros nyere historie, 1941 og Svend Dahl. Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900 - 1950. s. 405f.
3. Lauridsen, John T. Klatteurup - et arbejderkvarter i Esbjerg 1890-1900, s. 19-28. Esbjerg 1992 .
4. Karl Laursen (1842-1918).
5. Laurits M. Laursen (1870 - 1950) var elev på Vallekilde Højskole 1890-91 og igen 1891-92. 1897 købte han Juelsbjerg Teglværk ved Stenstrup på Fyn, fra 1916 var han direktør for A/S De Forenede Teglværker i Stenstrup. Endvidere havde han talrige organisationsposter, bl.a. var han fra 1912 til 1945 leder af Kalk- og Teglværksforeningen af 1893, af Dansk Arbejdsgiverforening, af Industrirådet og fra 1918 til 1932 landstingsmand for de konservative.
6. Afsnittet slutter således.
7. Der er sandsynligvis tale om teglmester K. O. Andersen, som i 1901 fra Laursens teglværker fulgte med under den nye ejer Thorvald Møller, indtil han i 1911 selv startede Esbjergs fjerde Teglværk. Han var tillige en årrække kredsformand i Teglværksforeningen.
8. Lønningerne på teglværkerne i Esbjerg var på den tid under 40 øre i timen. På Laursens teglværker blev lønnen under lavkonjunkturen i november 1897 sat ned til 30 øre, 3 øre under mindsteløn, hvilket førte til en arbejdskonflikt, som først blev ophævet, da de hidtidige lønsatser blev genindført.
9. Arbejdsmændenes Fagforening var startet 1890 og søgte i anden halvdel af 1890'erne med held at organisere og aktivere de danske teglværksarbejdere.
10. Det var først og fremmest fagforeningernes krav om indførelse af en otte timers arbejdsdag, der vakte bekymring blandt sæsonarbejdere som Vasegaard. Det krav ville betyde at de som timelønnede fik indskrænket deres indtjeningsmuligheder i sommersæsonen.

John T. Lauridsen. Født 1951. Det Kongelige Bibliotek, Postboks 2149, 1016 København K. Forskningschef, dr. phil. Har bl.a. skrevet bogen Klatteurup - et arbejderkvarter i Esbjerg 1890 - 1990. 1992, og Oscar Bruun, Læge i pionertidens Esbjerg, 1996, samt artikler i Fra Ribe Amt 1993, 1994 og 2000.